

IN:

'Tijdschrift voor Humanistiek', nr. 19, jrg. 5, oktober 2004, p. 36 - 48.

'A happy ending was imperative'

Over de betekenis van 'Maurice' voor de homo-emancipatie

André Hielkema

In het gerenommeerde homo-tijdschrift 'The Advocate' schreef de Amerikaanse romancier David Leavitt op 12 november 2002 over E.M. Forsters roman 'Maurice' het volgende: 'Because I was only 10 years old in 1971, the publication of "Maurice" took place without my even being aware of it. Nonetheless it was an event that would change my life, as it would that of many gay fiction writers.' 'Maurice' is volgens Leavitt namelijk uitzonderlijk in de homoseksuele literatuur: een liefdesgeschiedenis met een gelukkig einde. In de jaren voor en na 'Maurice' fixeerde en fixeert de homoseksuele letterkunde zich op verlies, teleurstelling en zelfvervreemding. Daartegenover treedt in 'Maurice' een 'held' op, die er niet alleen naar verlangt liefde te geven en te ontvangen, maar er ook in slaagt een partner te vinden met wie dat mogelijk is. Aan het einde van de roman ontsnappen de minnaars naar een plaats in de natuur, 'the greenwood', of, in de woorden van Leavitt, een 'otherwhere'. Hij voegt daaraan toe: 'Eighty-eight years after it was written and 31 years after it was published, "Maurice" remains fresh, thrilling - and sadly unique.' Leavitt is niet de minste en hij richt met zijn korte stuk in 'The Advocate' zelfs in de 21ste eeuw nog weer een nieuw standbeeld op voor 'Maurice'. Deze roman van de Engelse romancier, essayist en humanist E.M. Forster (1879 - 1970), die pas verscheen in 1971, maar dateert uit 1913 - 1914, heeft blijkbaar grote betekenis gehad voor de homo-emancipatiegolf van dertig jaar geleden, en misschien nog steeds. Wat deze betekenis was en wellicht nog altijd is, is het onderwerp van dit artikel.

Edward Morgan Forster werd in 1879 geboren in Londen. Anderhalf jaar na zijn geboorte verloor hij zijn vader, een architect. Na in Cambridge klassieke talen en geschiedenis gestudeerd te hebben maakte hij tussen 1901 en 1905 reizen naar Italië en Griekenland. Forster publiceerde een viertal romans, 'Where Angels Fear to Tread' (1905), 'The Longest Journey' (1907), 'A Room with a View' (1908) en 'Howards End' (1910), waarvan met name de laatste hem beroemd maakte. In de Eerste Wereldoorlog werkte hij als vrijwilliger voor het Rode Kruis in Alexandrië en 'ontdekte' daar de Griekse dichter K.P. Kaváfis (1863 - 1933). Al in 1912 was Forster in India geweest, in 1921 kwam hij er weer en in 1924 verscheen 'A Passage to

India', zijn laatste grote roman. Forster zou zich daarna vooral wijden aan het schrijven van essays, recensies, biografieën en korte verhalen. Hij was lid van de Bloomsbury-groep. Een groot deel van zijn literaire werk is in en rond de jaren 1980 met veel succes verfilmd, 'Maurice' in 1987. Voor de BBC hield Forster vanaf 1928 in totaal 131 maandelijkse ('humanistische') causerieën - voor en in de Tweede Wereldoorlog onder andere tegen het fascisme - die tot in alle uithoeken van de wereld werden uitgezonden en die hem een nog grotere populariteit bezorgden dan zijn romans.

Zijn leven lang heeft Forster zich ingezet voor de vrijheid van meningsuiting en andere burgerrechten. In 1928 verklaarde hij zich bereid om 'The Well of Loneliness' te verdedigen, toen rond deze lesbische roman van M. Radclyffe Hall een proces gevoerd zou worden. In een soortgelijke situatie verdedigde hij in 1960 daadwerkelijk 'Lady Chatterley's Lover' van D.H. Lawrence. Forster werd in 1934 de eerste voorzitter van de Britse National Council for Civil Liberties, een instelling met doelstellingen als die van Amnesty International. Hij deed belangrijk werk voor PEN, een internationale organisatie die wereldwijd schrijvers, journalisten, dichters en essayisten steunt die vervolgd, verbannen, bedreigd, gevangen en / of gemarteld worden, omdat zij hun mening uiten. Verder is Forster voorzitter geweest van de Humanist Society, een voorloper van de British Humanist Association, die beschouwd kan worden als de Engelse zusterorganisatie van het Nederlandse Humanistisch Verbond. Hij werd geëerd met tal van hoge onderscheidingen, waaronder een eredoctoraat van de Universiteit Leiden in 1954.

Forster was dus expliciet een humanist en zijn humanisme komt tot uitdrukking in al zijn werk. Voor de meest concrete uitspraken over zijn humanisme wordt meestal verwezen naar het essay 'What I Believe' uit 1939, dat zo begint: 'I do not believe in Belief. But this is an Age of Faith, and there are so many militant creeds that, in self-defence, one has to formulate a creed of one's own. Tolerance, good temper and sympathy are no longer enough in a world which is rent by religious and racial persecution, in a world where ignorance rules, and science, who ought to have ruled, plays the sub-servient pimp. Tolerance, good temper, and sympathy - they are what matter really, and if the human race is not to collapse they must come to the front before long.' Forster wil afgaan op Erasmus en Montaigne, niet op Mozes en Paulus. Hij heeft een afkeer van abstracte systemen en 'hogere' idealen: '(...) if I had to choose between betraying my country and betraying my friend, I hope I should have the guts to betray my country.' (Zie in dit verband de kritiek van Hodges en Hutter op Forster hieronder.) Het individu gaat altijd boven een grotere eenheid of een hoger doel. En als er dan toch een staat moet zijn, dan is voor individuen de democratie de beste staatsvorm, omdat daarin mensen de vrijheid hebben van elkaar te verschillen en omdat daarin de pers en het parlement zich kritisch kunnen uiten: 'So Two cheers for Democracy: one because it admits variety and two because it permits criticism.' Maar: 'Two cheers are quite enough: there is no occasion to give three.' Alleen voor de liefde mag drie keer gejuicht worden. (1)

Forster was, aldus Cox, als humanist bepaald niet ongenueanceerd en zeker geen heilsprofeet. Forster was een realist die begreep dat een perfecte orde der dingen onbestaanbaar is, dat over idealen compromissen gesloten worden en dat het leven gepaard gaat met teleurstellingen. Zijn waarde voor de liberaal-humanistische

verbeelding is, dat hij erop wees, dat het leven niet bestaat uit goed tegenover kwaad, strijdend met elkaar, maar uit 'rommelig gedoe', 'a muddle', zonder pasklare oplossingen. Menselijk handelen is nooit zuiver slecht of goed. Cox schrijft: 'And so his later essays are a deliberate affront to the Western tradition of intellect, represented by [Henry] James [1843 - 1916], which believes that by making decisions, by choosing precisely, by evaluating correctly, all difficulties can be solved. For Forster, the moral order and balance sought by James is an impossible ideal.' (2) In hun bundel 'Queer Forster' geven de redacteuren Martin en Piggford aan, dat er een sterke link bestaat tussen het humanisme van Forster en zijn homoseksualiteit. (3) Ze verwijzen daarbij naar het boek 'The Cave and the Mountain. A Study of E.M. Forster' van Stone uit 1966 (4), dat verscheen, toen er buiten een beperkte kring van vrienden nog niets bekend was over Forsters homoseksualiteit. Stone doorzag als eerste buitenstaander de humanistische plaatsbepaling van Forster in samenhang met zijn homoseksualiteit, onder andere het verband tussen zijn humanistische weerzin tegen racisme en militarisme en zijn sympathie met minderheden, waaronder homoseksuelen. Martin en Piggford schrijven: 'In other words, Forster's sense of his own stigmatization provides metonymically for an identification with other oppressions.' (5) En nog scherper constateert Bakshi: '(...) any comments on Forster's social and political attitudes, as well as his contribution as a novelist, must take account of the author's homoeroticism.' (6) Forsters humanisme wordt daarmee vooral aangemerkt als gericht op emancipatie en 'empowerment', ook en vooral met betrekking tot homoseksualiteit, en minder als algemeen 'vooruitgangsgeloof'. Waar in 'Maurice' concreet over 'humanisme' wordt gesproken, gaat het overigens vooral om een anti-kerkelijke positie.

'Maurice'

Het was in het najaar van 1913, dat Forster aan het schrijven van 'Maurice' begon, niet om de roman uit te geven, maar in eerste instantie meer als een 'therapie' om voor zichzelf in emotioneel opzicht - niet in moreel opzicht - met zijn homoseksualiteit in het reine te komen. 'Its aim was to provide an education in feeling,' aldus Cavaliero. (7) De roman die speelt rond 1910, laat zich als een sprookje samenvatten. Maurice Hall, de hoofdpersoon, leert te leven met zijn homoseksualiteit. Zijn vader verloor hij al op jonge leeftijd en hij groeit behalve op kostscholen op in een wereld, die gedomineerd wordt door vrouwen, zijn moeder en zijn twee zusjes. Als student in Cambridge ontmoet hij Clive Durham die op hem verliefd wordt en wiens liefde hij beantwoordt. Hun verhouding die na hun studietijd wordt voortgezet, blijft echter volgens Clive's wens platonisch. In lijn met het Platonisme blijft seks geheel buiten beeld. Na verloop van tijd wordt de semi-intieme verhouding door Clive verbroken - maar ingewisseld voor een vriendschap op wat meer afstand - omdat Clive kiest voor een respectabel leven. Hij doet dat nota bene na een reis naar Griekenland dat in het boek in verband met Plato naar voren komt als een vrijplaats voor homoseksualiteit. Clive accepteert het bestaan dat voor hem is weggelegd, dat van landheer en politicus. Hij treedt in het huwelijk met een vrouw van zijn stand, gaat meedoen aan verkiezingen en laat een desperate, eenzame Maurice achter zich. Clive wordt door Forster vervolgens 'weggeschreven', maar

Cockshut wijst erop, dat de keuze van Clive voor het leven dat voor hem 'weggelegd' was - hoe moeilijk te begrijpen ook voor Maurice - volstrekt 'legitiem' is. (8)

Deze laatste probeert uit alle macht zijn genegenheid voor seksegenoten te onderdrukken en heeft hulp nodig, 'genezing'. Hij zoekt daarvoor zijn vroegere huisarts, de gepensioneerde dr. Barry, op, en later dr. Lasker Jones. Zij kunnen hem niet helpen. Zijn behoefte aan 'genezing' van zijn afwijkende gevoelens verdwijnt, wanneer hij een nieuwe vriend vindt in de persoon van Clive's jachttopziener Alec Scudder. Even dreigen nog vooroordelen die berusten op het klassenverschil tussen de partners, hun prille geluk te verstoren, maar er is een dieper wederzijds begrip en er ontstaat een relatie. Alec ziet dan af van zijn voorgenomen emigratie naar Argentinië en Maurice geeft zijn baan als effectenmakelaar op. De twee mannen onttrekken zich vervolgens aan de maatschappelijke veroordeling van hun liefde door te kiezen voor een leven ergens in de natuur, in 'the greenwood', waar hen het geluk van exclusief samenzijn wacht.

Forster voltooide 'Maurice' in 1914, maar bepaalde dat het boek pas na zijn dood mocht verschijnen. Dat was in 1971, en tussen 1914 en 1960 is er nog behoorlijk aan de roman gesleuteld. Daarover vertelt de Engelse schrijver Christopher Isherwood (1906 - 1986), een vriend van Forster: 'Bijna iedere keer als ze [Forster en Isherwood] elkaar hierna ontmoetten, bespraken zij het probleem: hoe moest "Maurice" eindigen? Dat het een gelukkig slot moest zijn, sprak vanzelf; Forster had de roman geschreven om te bevestigen dat zo'n slot voor homoseksuelen mogelijk is. Maar de keuze van een slotscène bleef nog open. Moest het een blik op Maurice en Alec zijn die buiten de grenzen van de maatschappij een leven van vrijheid genieten? Moest het een opgeruimd afscheid van Maurice van zijn trouweloze vroegere geliefde Clive zijn (...). Christopher was over geen van beide slotscènes tevreden. (De keuze viel ten slotte op het tweede slot.) Hij [Isherwood] kwam met eigen voorstellen - zoals een aantal andere vrienden van Forster.' (9) Al met al was 'Maurice' tot in 1960 niet definitief af. In 1913 - 1914 was het schrijven van de roman een manier voor de auteur om met zijn homoseksualiteit te leren omgaan, maar 45 jaar later was het boek veel meer dan dat. In samenspraak met vrienden als Isherwood bleef Forster reflecteren op 'Maurice'. Onder andere Martland geeft een beeld van de wordingsgeschiedenis van het boek. (10) Dit impliceert dat bij de vraag naar de betekenis van 'Maurice' voor de homo-emancipatie Forster afgewogen bedoelingen had met de roman, een opzet die er misschien in 1913 - 1914 nog niet was, maar die bij de latere bewerkingen van die eerste versie wel steeds meer gewicht kreeg.

'Neither the same nor a monster'

Het is in de eerste plaats de vooraanstaande Amerikaanse filosofe Nussbaum, die in 'Maurice' een duidelijke, ondubbelzinnige strategie voor de homo-emancipatie ziet. Zij beschrijft de opzet van Forster het meest concreet en meent dat de kracht van de roman vooral gelegen is in het feit, dat de lezer met verbeelding zich kan identificeren met de hoofdpersoon: 'The reader who does imagine is fully aware all along that he [Maurice] is neither the same nor a monster. (...) [I]t [de roman] enlists readers as partisans of (...) [seksuele] equality by making it easy for them to see Maurice as someone they, or one of their friends or loved ones, might be.' (11) Forster bewerkstelligt dit volgens Nussbaum als volgt: 'The strategy in "Maurice" is to

select as hero a man of strong and exclusive homosexual tendencies who is in no other way "unnatural". In fact, he is a boring, snobbish, middle-class English stockbroker of mediocre talent and imagination. The reader is not thrilled by him, but his kindness and his general good nature evoke sympathy. The emotional structure of the novel relies on the ease with which the reader will see Maurice as average, and then see, year by year, how the treatment society accords to his desires - which revolve around rather tender imaginings of a comforting and quasi-marital "friend" - renders him terribly nonaverage and also deeply unequal. (...) [T]he novel tells a story of average humanness forced into a situation of repression, fear, and guilt. This inequality is enforced by social prejudices that justify themselves with a language of nature that derives from religious tradition. Readers are led to recognize that Maurice as someone they might know, someone whose desires are not alarming or dangerous. He wants many of the same things heterosexuals want. They also recognize that the desires that lead Maurice to other men are in their own way deeply "natural" - felt in him from an early age in a way he neither chooses nor controls.' (12)

Nussbaum verwijst met haar benaderingswijze van 'Maurice' naar de betekenis die zij hecht aan letterkundige werken voor empathie en medeleven met - in het algemeen - misdeelden in de samenleving. Goede fictie zou iets doen met moraal. Het is de vraag, of hiermee het hele antwoord op de vraag naar de betekenis van het boek voor de homo-emancipatie gegeven is. Forster heeft met Maurice inderdaad met opzet een personage willen scheppen, dat 'gewoon' is en waarin de lezer zich met sympathie kan inleven. Forster stelt in de 'Aantekeningen tot besluit' achter zijn roman en geschreven in september 1960: 'In de figuur Maurice heb ik getracht een karakter te scheppen dat volslagen anders is dan het mijne of dan ik meen dat het mijne is: iemand die er goed uitziet, gezond is, lichamelijk aantrekkelijk, geestelijk traag, geen slecht zakenman en een tamelijk snobistische instelling bezit. Bij dit mengsel voegde ik een bestanddeel dat hem verbijstert, wakker schudt en tenslotte redt [de homoseksualiteit].' (13) Nussbaum schrijft elders: 'Forster was right, in 'Maurice', when he depicted his protagonist as a man who would have been a boring middle-class stockbroker but for his homosexuality and the prejudice against it. Adversity and difference led Maurice to introspection, understanding, and genuine individuality.' (14) Het gegeven dat de hoofdpersoon tot introspectie en 'genuine individuality' komt en de sympathie opwekt van de lezers en zo begrip en erkenning kweekt voor homoseksuelen, is echter niet specifiek kenmerkend voor 'Maurice'. Tal van andere literaire werken over homoseksualiteit bereiken hetzelfde, bijvoorbeeld de roman 'Giovanni's Room' (1956) van de Amerikaanse schrijver James Baldwin (1924 - 1987) of 'A Single Man' (1964) van de eerder genoemde Christopher Isherwood. (15) Er moet een meer specifiek aspect gevonden worden van 'Maurice', dat de hierboven geciteerde David Leavitt tot zijn uitspraken over de roman bracht.

De woorden

Opmerkelijk aan 'Maurice' is, dat het boek over niets anders gaat dan over homoseksualiteit - en misschien wel een 'tendensroman' daarover genoemd mag worden - maar het woord 'homoseksualiteit' in het verhaal zelf welgeteld twee keer voorkomt. Beide keren wordt het uitgesproken door de 'moderne' psychiater-

hypnotiseur dr. Lasker Jones, een niet al te belangrijk personage. Dat is merkwaardig. Forster vermijdt de term 'homoseksualiteit', maar zijn roman gaat over niets anders. Ging hij niet mee met zijn tijd, waarin die aanduiding steeds meer in zwang raakte, of was hij zijn tijd juist ver vooruit en wilde hij voorbij de 'homoseksualiteit' komen?

Aan het einde van de negentiende eeuw was belangstelling voor de menselijke seksualiteit niet nieuw of bijzonder en ook niet noodzakelijkerwijze negatief of vijandig. Een werk als 'Psychopathia Sexualis' van de Duitse psychiater Richard Freiherr von Krafft-Ebing (1840 - 1902, hoogleraar in Straatsburg in 1872, in Graz vanaf 1873 en in Wenen vanaf 1889) is te beschouwen als een encyclopedie van 'seksuele variëteiten'. Het boek had - aldus de Engelse vertaling uit 1892 - tot doel 'merely to record the various psychopathological manifestations of sexual life in man and to reduce them to their lawful conditions'. (16) Von Krafft-Ebing was in zijn tijd een prominent psychiater en wordt beschouwd als een van de grondleggers van de seksuologie. 'Psychopathia Sexualis' verscheen in 1886 en in Duitsland kwamen er tot 1924 zeventien herziene herdrukken van uit. Het was een van de eerste boeken, waarin alle seksuele voorkeuren die niet gericht waren op de voortplanting, werden benoemd, geassocieerd en tegelijkertijd in een psychopathologische context geplaatst. De eerste editie bevatte 45 casus en autobiografische schetsen met betrekking tot al deze 'perversies', de twaalfde, uit 1912, 238. Von Krafft-Ebing benadrukte dat veel van deze 'perversies' niet beschouwd dienden te worden als zonden of misdaden, maar als geestesziekten.

De deviante medisch-psychiatrische categorie van de homoseksualiteit was in 1913, toen Forster aan 'Maurice' begon, in Engeland - onder andere door de Engelse vertaling van 'Psychopathia Sexualis' - dus al twintig jaar bekend. Toch duidt Forster het centrale thema van zijn roman, zoals gezegd, slechts tweemaal aan met de term 'homoseksualiteit'. Voor het overige wordt deze medisch-psychiatrische uitdrukking vermeden. Daarnaast is het opvallend, dat in 'Maurice' eveneens zeer spaarzaam gebruik gemaakt wordt van andere en oudere (juridische, theologische) aanduidingen voor de liefde voor het eigen geslacht, namelijk alleen in een gesprek tussen Maurice en zijn vroegere huisarts dr. Barry. Maurice beschrijft zichzelf dan als 'an unspeakable of the Oscar Wilde sort'. (In de Nederlandse vertaling op p. 163 - 164: 'Ik ben een van de Oscar Wilde types, als u begrijpt wat ik bedoel.') Het is een bekentenis, die deze 'ouderwetse' dokter inderdaad wel begrijpt, maar waarmee hij niet uit de voeten kan, omdat de medisch-psychiatrische literatuur die over het onderwerp was gepubliceerd, dateerde van na zijn studententijd. Voor dr. Barry geldt: 'Omdat het onderwerp hem van nature tegenstond, onderschreef hij de mening van de maatschappij hierover met genoegen: dat wil zeggen, zijn oordeel was theologisch. Hij huldigde de mening dat alleen de meest verdorven geesten in staat waren een blik op Sodom te werpen, en daarom was "onzin, klinkklare onzin" zijn natuurlijke reactie wanneer een man met een goede achtergrond en gezondheid hem deze neiging bekende.' (Bij Maurice paste, in de gedachten van dr. Barry, niet deze zonde van Sodom.) (17)

Medicalisering

'Sodom', 'an unspeakable of the Oscar Wilde sort' en tweemaal 'homoseksualiteit', dat zijn in totaal de woorden die Forster gebruikt om de seksuele gevoelens van Maurice voor zijn geslachtsgenoten aan te duiden. (18) Het zijn termen uit verschillende tradities, uit te onderscheiden vertogen. Achteraf gezien 'zwerft' Maurice met zijn liefde voor seksegenoten tussen verschillende 'betekenisvelden'. Het is bij de twee artsen in 'Maurice', de oude huisarts dr. Barry en de 'moderne' psychiater-hypnotiseur dr. Lasker Jones, dat de overgang van het oude theologische en juridische naar het in die tijd nieuwe medisch-psychiatrische vertoog over homoseksualiteit zichtbaar wordt. Over het verschil in betekenis tussen 'sodomie' en 'homoseksualiteit' schrijft de Franse filosoof Michel Foucault (1926 - 1984): 'De sodomie van het oude burgerlijk of canonieke recht behoorde tot het type verboden handelingen; de bedrijver was slechts het rechtssubject ervan. De homoseksueel van de negentiende eeuw is een persoon geworden: iemand met een verleden, een persoonlijke geschiedenis en kinderjaren, met een karakter en een levenswijze; tegelijk is hij iemand met een morfologie, een lichaamsbouw die de aandacht trekt, en wellicht met een geheimzinnige fysiologie. Niets van alles wat hij is, ontsnapt aan zijn seksualiteit.' (19) Was de sodomiet voorheen iemand die om uiteenlopende verboden seksuele handelingen kon worden veroordeeld en / of verdoemd om die handelingen zelf, de homoseksueel was een persoonlijkheid, wellicht om te veroordelen of te verdoemen, maar toch allereerst een persoonlijkheid. Nogmaals Foucault: 'De sodomiet was een afvallige, de homoseksueel is thans een soort.' (20) Er verschijnt zoiets als een exclusieve 'homoseksuele identiteit', tegengesteld aan een exclusieve 'heteroseksuele identiteit'. (21)

Het 'ziektegeval' van de homoseksualiteit dat zich in de tweede helft van de negentiende eeuw uitkristalliseerde in geschriften van onder andere Von Krafft-Ebing, maakte homoseksualiteit tegen weer en wil tot op zekere hoogte ook bespreekbaar en zelfs 'verdedigbaar'. Foucault verduidelijkt deze paradox: 'We moeten uitgaan van een complex en veranderlijk spel waarin het vertoog zowel machtsinstrument als machtseffect kan zijn, maar ook obstakel, bruggehoofd, verzetshaard en uitgangspunt voor een tegengestelde strategie. Het vertoog is een voertuig van en produceert macht; het versterkt haar, ondermijnt haar ook, stelt haar in de waagschaal, maakt haar kwetsbaar en maakt het mogelijk haar te dwarsbomen. (...) Toen nu in de negentiende eeuw in de psychiatrie, de rechtspraak en ook de literatuur een hele reeks vertogen over de soorten en ondersoorten van de homoseksualiteit, de tegennatuurlijkheid, pederastie, "psychisch hermafroditisme" uit de bodem schoten, heeft dit stellig een zeer grote stap vooruit van de sociale controles op dit gebied van "perversiteit" mogelijk gemaakt. Maar tegelijk heeft dit het ontstaan van een "tegen-"vertoog mogelijk gemaakt: de homoseksualiteit begon over zichzelf te spreken, begon haar legitieme of "natuurlijke" karakter op te eisen, en vaak in het vocabulaire en met behulp van de categorieën waarmee ze medisch werd gediskwalificeerd. Het is niet zo dat er aan de ene kant het machtsvertoon is en daartegenover een ander dat zich ertegen verzet.' (22) Binnen en met behulp van het zelfde vertoog kunnen tegengestelde beweringen gedaan worden, eisen gesteld, en bevrijdingen bewerkstellend. 'Tegen-'vertoog is hier een cruciale term: Het nieuwe medisch-psychiatrische vertoog over homoseksualiteit werd door homoseksuelen zelf en door de meeste vroege homoseksuele emancipatiebewegingen aangegrepen om

er het bestaansrecht van homoseksualiteit mee aan te tonen. 'The appeal to medical knowledge was generated among activists such as Magnus Hirschfeld, Karl Heinrich Ulrichs and John Addington Symonds as a strategic move, designed to justify claims for homosexual rights,' aldus Sinfield, die ook schrijft: 'Deviancy returns from abjection by deploying just those terms which relegated it in the first place.' (23)

Deze ontwikkeling wordt meer in detail beschreven door Robb, die daarmee ook nuances aanbrengt in het tamelijk rechtlijnige betoog van Foucault. 'The real value of the medical literature lies in the patients' own accounts. A huge amount of information about 19th-century homosexuality comes from these accounts. (...) [T]he views of doctors were determined to a large extent by the information they received from their patients.' (24) In de jaren 1870 en 1880 begonnen voornamelijk Franse en Duitse artsen op basis van deze overdaad aan nieuwe gegevens uit de homoseksuele autobiografieën theorieën te ontwikkelen en in dit proces werd homoseksualiteit gedefinieerd als geestesziekte, in plaats van zonde en / of misdaad. Volgens Robb was dat echter niet het belangrijkste omslagpunt: 'The association of homosexual behavior with a mental condition had been commonplace since the early 19th century and was more widely accepted than the small number of texts might suggest. (...) The real change, which was gradual rather than sudden, lay not in the definition of homosexuality as a mental state but in the relationship of homosexual and doctor.' (25)

Al kregen homoseksuelen een (vanuit een later perspectief zeer negatief beoordeelde) patiënten-rol aangemeten, de artsen luisterden naar hen en het gesprek zelf impliceerde dat homoseksualiteit een zijnswijze in plaats van een reeks van (verdorven) afzonderlijke handelingen was (sodomie). Dat leverde argumenten op tegen de criminalisering van homoseksualiteit, maar in ieder geval hadden homoseksuelen in de dokter een gesprekspartner, die ze nooit hadden gehad. Voor Maurice komt dit moment niet bij zijn bezoek aan de ouderwetse dr. Barry, maar wel bij dr. Lasker Jones, aan wie hij overigens eerst - Forster kende blijkbaar de medisch-psychiatrische rituelen rond homoseksualiteit - zijn zelfgeschreven ziektebeschrijving voorlegt:

'En hoewel Maurice snakte naar medeleven - een jaar lang had hij er geen woord van gekregen - was hij blij dat hem dit niet werd betoond, omdat het zijn vastberadenheid [om te genezen] ondermijnd zou hebben.

Hij vroeg, "Wat is de naam van mijn kwaal? Bestaat er een naam voor?"

"Aangeboren homoseksualiteit."

"In welke mate aangeboren? Kan er iets aan gedaan worden?"

"O, zeker, als u daar mee instemt."" (26)

Homoseksuelen konden zo aan de 'moderne' artsen vragen stellen en hun levensverhaal vertellen, dat vervolgens door die dokters werd opgetekend, met opnieuw een bevrijdend effect. Robb schrijft: 'Even digested and medicalized by the doctor, the case history was a literary form that allowed otherwise silent individuals to discuss their sexuality.' (27) En dit ging verder: 'The sudden availability of homosexual autobiographies is more significant than their individual details. Once published, they could be read and reinterpreted without the scientific trimmings. Many people who had thought themselves unique were thrilled to read about a world in which they were normal.' (28) Robb stelt op dit punt cynisch vast: 'This accidental,

therapeutic function of the medical profession is perhaps its only lasting contribution to homosexual happiness.' (29) Hij corrigeert hier ook Foucault: Doordat homoseksuelen de medische terminologie rond homoseksualiteit overnamen, op het moment zelfs dat de nieuwe woorden werden uitgevonden, was er niet alleen sprake van een medische constructie van de homoseksualiteit (Foucault), maar ook van de constructie van een medisch vertoog door homoseksuelen zelf. (30) 'Homoseksualiteit' is dus niet alléén een 'machtsconstructie' van medici en overheden, maar ook een model voor 'bevrijding' en 'empowerment'.

Homoseksualiteit als ziektebeeld veronderstelt dat artsen manieren zochten om hun patiënten ervan te genezen en één van de therapieën waarvan men veel verwachtte, was hypnose. (31) Het is dan ook niet verwonderlijk dat het woord 'homoseksualiteit' in 'Maurice' beide keren wordt uitgesproken door de psychiater-hypnotiseur dr. Lasker Jones. Bij Maurice werkt de hypnose niet en na de tweede poging is het advies van Lasker Jones:

"Ik vrees dat ik u alleen kan aanraden in een land te gaan wonen dat de 'Code Napoléon' heeft ingevoerd," zei hij.

"Ik begrijp u niet."

"Frankrijk of Italië, bijvoorbeeld. Daar is homoseksualiteit niet meer strafbaar."

"U bedoelt dat het voor een Fransman mogelijk is met een vriend om te gaan en toch niet in de gevangenis te komen?"

"Om te gaan. U bedoelt: gemeenschap te hebben? Als zij beiden meerderjarig zijn en openbaar onzedelijk gedrag vermijden... jazeker."

"Zal de wet dat ooit in Engeland toestaan?"

"Dat betwijfel ik. Engeland is er altijd afkerig van geweest de menselijke natuur te aanvaarden."

Maurice begreep de situatie. Hij was zelf een Engelsman (...). Hij glimlachte triest. "Het komt hierop neer: Er zijn altijd mensen geweest zoals ik en zij zullen er altijd zijn, en in de regel heeft men hen vervolgd."

"Dat is zo, mijnheer Hall. Of, zoals de psychiatrie het liever uitdrukt: ieder denkbaar type mens heeft altijd bestaan, bestaat en zal bestaan. En u moet bedenken dat er een tijd was dat uw type in Engeland ter dood werd gebracht."

"Werkelijk? Maar daar staat tegenover dat zij konden ontsnappen. Engeland was niet helemaal volgebouwd en stond niet volledig onder controle van een overheid. Mannen zoals ik konden de wijk nemen naar de bossen [the greenwood].'" (32)

Oscar Wilde

Behalve in termen van 'Sodom' - uit het oude juridische en theologische vertoog van misdaad en zonde, waarmee dr. Barry nog leeft - en 'homoseksualiteit' - uit het nieuwe medisch-psychiatrische vertoog - noemt Maurice zichzelf ook 'an unspeakable of the Oscar Wilde sort'. Volgens Sinfield die hiermee net als Robb de door Foucault geconstateerde verandering in de beeldvorming rond homoseksualiteit - de medicalisering - aanvult, hebben ook de drie opzienbarende processen rond de Ierse schrijver Oscar Wilde (1854 - 1900) in 1895 een enorme invloed gehad op het zichtbaar worden van homoseksualiteit in de samenleving. In de eerste plaats kregen deze processen als een drama van de eerste orde in de pers zeer veel aandacht, overigens zonder dat werkelijk duidelijkheid werd verschaft over de concrete feiten

van de ('onnoembare tegennatuurlijke') misdaden van Wilde. (33) Juist door deze raadselachtige berichtgeving werden krantenlezers als vanzelf uitgenodigd hun fantasie te gebruiken met betrekking tot Wilde's vergrijpen. Het was de paradox van de censuur: In het verbod over het onnoembare te spreken, moest dat onnoembare op een of andere wijze toch worden aangeduid. Foucault omschrijft de 'logica' van de Victoriaanse censuur ten aanzien van de (homo-)seksualiteit als volgt: '(...) de bevestiging dat **het** niet is toegestaan, de verhindering dat **er**over gesproken wordt en de ontkenning dat **het** bestaat.' [vet AH] (34). De Engelse schrijver Laurence Housman (1865 - 1959) merkte dan ook al aan het begin van de twintigste eeuw op: 'Always, so long as it stays remembered, the name of Oscar Wilde is likely to carry with it a shadowy implication of that pathological trouble which caused his downfall. And whatever else may be said for or against the life of promiscuous indulgence he appears to have led, his downfall did at least this great service to humanity, that, by the sheer force of notoriety, it made "the unmentionable" mentionable.' (35)

Voor de beeldvorming rond homoseksualiteit en voor de homoseksuele identiteit zelf heeft dit een grotere impact gehad dan Foucault onderkent in zijn zwart-wit schema van sodomie versus homoseksualiteit. Sinfield constateert: '(...) Foucault places too much emphasis on medical and legal discourses, and on their supposed collusion in consolidating state power. It would be better to regard those discourses as two among many, and as responding to and channelling social change rather than determining it.' (36) Homoseksualiteit mocht vanaf het einde van de negentiende eeuw in professionele kringen van juristen en medici dan wel steeds meer als een psychiatrische ziekte beschouwd worden, het grote publiek leerde die homoseksueel toch vooral kennen in de figuur van Oscar Wilde, en homoseksuelen leerden zichzelf in hem kennen. Naast de door Foucault beschreven medicalisering van de homoseksualiteit en het aantoonbare zelfbeeld van de homoseksueel als patiënt, al dan niet met een claim op bestaansrecht, wordt er met de processen en de veroordeling van Oscar Wilde in 1895 volgens Sinfield dus nog een ander stereotype van de homoseksueel geboren: 'Wilde's typicality'. Sinfield schrijft: 'The principal twentieth-century stereotype entered our cultures: not just the homosexual, as the lawyers and medics would have it, but the queer.' (37) Het kost Sinfield weinig moeite het bewijs hiervoor te leveren. Hij stelt, dat de personages in Wilde's toneelstukken wuft, decadent, 'dandified' en amoreel zijn en dat Wilde dat zelf in zijn society-leven ook was. 'Effeminate' is de samenvattende uitdrukking van Sinfield hiervoor. 'Typisch homoseksueel', zou de hedendaagse toeschouwer zeggen. Sinfield merkt hier op: 'The question, then, is: how did he [Wilde] get away with it? - going around looking and talking the way he did, and putting such characters on the stage. And the answer must be: they [Wilde's tijdgenoten] didn't see queerness in the way we have come to see it. Our interpretation is retroactive; in fact, Wilde and his writings look queer because our stereotypical notion of male homosexuality derives from Wilde, and our ideas about him.' (38)

Bristow geeft hier nog een aanvulling bij. Wilde's wufte gedrag werd tot aan de processen door het grote publiek geassocieerd met het (omstreden) Estheticisme. En Wilde zelf schreef na zijn vrijlating uit de gevangenis dat hem gebleken was, dat hij behalve een misdadiger nu ook nog 'een pathologisch probleemgeval' was, hetgeen hem helemaal niet beviel. Wilde had, aldus Bristow, geen beeld van zichzelf als

'homoseksueel'. Niet voor niets verwees hij tijdens het tweede proces in zijn beroemde verdediging van 'the love that dare not speak its name' naar Plato, en niet naar de dokters. Pas tijdens de processen werd Wilde door de hem vijandiggezinde pers afgeschilderd 'as someone whose sexual preference styled him as a definitely different, morally degenerate and thus utterly contemptible kind of man'. Wilde werd neergezet 'as a figure who necessarily embodied the traits, mannerisms and styles of bodily comportment that made him into what shortly would become known as the "homosexual".' (39)

Maurice kent de uitdrukking 'unspeakable of the Oscar Wilde sort' eerder dan het woord 'homoseksualiteit', dat hij pas leert kennen van dr. Lasker Jones. Het grote publiek heeft, althans in de tijd waarin Forster 'Maurice' schreef, het beeld van Oscar Wilde voor ogen, als het gaat om homoseksualiteit. En voor homoseksuelen zelf was Wilde in die tijd bijna het enige rolmodel. Daarbij kan vermeld worden, dat wat Sinfield de 'effeminacy' van Oscar Wilde noemt, goed paste in de theorieën van de meeste vroege homo-emancipatiebewegingen: homoseksuelen hadden bestaansrecht, omdat zij geboren waren met een vrouwelijke geest in een mannelijk lichaam. Hoezeer vrouwelijk gedrag en homoseksualiteit in de eerste helft van de twintigste eeuw met elkaar geassocieerd werden, blijkt uit een uitspraak van de Franse schrijver Jean Genet (1910 - 1986): 'Ik was zeer verbaasd voor de eerste keer een homoseksueel te zien die zich mannelijk gedroeg, een beetje ruw zelfs, maar wel voorkomend, zonder verwijfd te zijn.' Dit was in Tsjechoslowakije, in 1937. (40) Forster laat het stereotype van Oscar Wilde voor wat het is. Het komt in het geheel niet overeen met het zelfbeeld van Maurice. Sinfield schrijft: 'The novel ['Maurice'] is designed to show that Maurice doesn't have to be like Oscar Wilde. Indeed, he doesn't strike anyone as that type.' (41) Overigens wordt het 'Oscar Wilde type' door Forster wel opgevoerd in zijn roman, namelijk in de figuur van Risley, een medestudent van Maurice in Cambridge. Vrienden worden zij niet. Geconstateerd kan worden dat 'Sodom' noch 'homoseksualiteit' noch het 'Oscar Wilde type' de beelden zijn, waarvan Forster voor de liefde voor het eigen geslacht gebruik wil maken.

Now you see me, now you don't

Gegeven de woorden van Leavitt, hierboven geciteerd, kan 'Maurice' beschouwd worden als een mijlpaal in de homoseksuele emancipatiestrijd in de vorige eeuw. Zeker in 1914, maar ook nog in 1971 was het immers eindelijk een literair werk over homoseksualiteit met een **gelukkige** afloop, hoezeer dat slot ook ter discussie is gesteld. Forster schreef in zijn 'Aantekeningen tot besluit' bij 'Maurice': 'Een gelukkig slot was vereist. Anders zou ik de moeite niet hebben genomen om het boek te schrijven. Ik was onwrikbaar de mening toegedaan dat in ieder geval in een gefingeerd verhaal twee mannen van elkaar zouden gaan houden en dat hun liefde zou voortduren tot in de eeuwigheid, die een roman een schrijver veroorlooft (...). (...) Als het triest zou aflopen, met een jongen bungelend aan een strop of met een overeenkomst tot zelfmoord, zou alles in orde zijn, want er komt geen pornografie of verleiding van minderjarigen in voor. Maar de minnaars ontkomen ongestraft en vormen dientengevolge een aanbeveling voor de misdaad.' (42) Dit laatste was in Engeland tot in de jaren 1960 het geval en daarom durfde Forster 'Maurice' voor die

tijd niet te publiceren. En in de tweede helft van de zestiger jaren was hij te oud om die taak nog op zich te nemen.

Toch kwam het feit dat de schrijver het boek in verband met de Engelse wetgeving pas na zijn dood durfde te laten verschijnen, hem in eerste instantie op zeer harde kritiek te staan. In de felste bewoordingen is hij een verrader van de homo-emancipatiestrijd genoemd. Hodges en Hutter kozen in hun 'The Gay Liberation Pamphlet With Downcast Gays' uit 1974 Forster als voorbeeld van een publiek figuur die niet voor zijn homoseksualiteit uit kwam, en juist Forster - en niet auteurs als W. Somerset Maugham (1874 - 1965) of Henry James - omdat deze zichzelf niet beschouwde als iemand die slechts schreef voor zijn brood, maar ook als een commentator op moreel en maatschappelijk gebied. In zijn romans, essays en radiopraatjes nam hij conservatieve en religieuze overtuigingen op de korrel. Vrijheid, verantwoordelijkheid en vooral eerlijkheid stelde hij daartegenover. Maar zelf was Forster niet zo eerlijk om publiekelijk te bekennen, dat hij homoseksueel was. Dat hield hij zijn leven lang geheim. Hij had volgens Hodges en Hutter de keuze zijn reputatie te beschadigen of zijn 'mede-homoseksuelen' te verraden. Hij deed het laatste. Misschien was de publicatie van 'Maurice' in 1914 moeilijk geweest, maar vanaf de jaren 1920 was dat volgens hen niet meer het geval. De roman zou, gezien Forsters naam en faam, serieuze aandacht en een groot aantal lezers gehad hebben. De strafbaarheid van homoseksualiteit in Engeland zou daardoor veel eerder ter discussie gesteld zijn en 'Maurice' zou talloze homoseksuelen tot grote geestelijke steun zijn geweest. Dit is de zeer harde conclusie van Hodges en Hutter: '(...) Forster helped to maintain the vicious oppression of homosexuality that is the novel's true subject. (...) E. M. Forster is a classic example of the person who is widely known within the sophisticated gay community as a homosexual, and whose name is added with pride to the list of famous names that gay people so eagerly make. Since all such lists are apologetic they are all self-oppressive, but in this case there is particular irony. Throughout his life Forster betrayed other gay people by posing as a heterosexual and thus identifying with our oppressors. The novel which could have helped us find courage and self-esteem he only allowed to be published after his death, thus confirming belief in the secret and disgraceful nature of homosexuality. What other minority is so sunk in shame and self-oppression as to be proud of a traitor?' (43)

Het was in de jaren 1970 een tragische discussie over wat er al dan niet gebeurd zou kunnen zijn, als Forster 'Maurice' eerder gepubliceerd had. Niemand kan het weten. Het opvallende aan de kritiek van Hodges en Hutter is, dat de klacht alleen maar te berde gebracht kon worden, omdat 'Maurice' en andere nagelaten verhalen (de bundel 'The Life to Come and Other Stories' uit 1972) van Forster over homoseksualiteit tenslotte toch zijn uitgebracht. Deze felle 'politieke' kritiek bevestigt de grote betekenis van 'Maurice'. Een ander punt hierbij is: Kan Forster verantwoordelijk zijn voor de strafbaarheid van homoseksualiteit in Engeland in zijn tijd?

Sprookje

Inhoudelijke kritiek op het boek was er kort na de publicatie ervan eveneens. In 1977 schreef Meyers, die kritiek samenvattend, dat de plot van 'Maurice' te simpel

was, de hoofdpersoon bourgeois, sullig en middelmatig, de andere personages saai en oppervlakkig en al even oninteressant als Maurice zelf, en het boek als geheel tam en gedateerd. Meyers schrijft vervolgens: 'Forster neither analyses Maurice's homosexuality, nor explains why Clive becomes normal [sic]. Maurice and Alec (...) have nothing in common but curiosity and lust, and their happy ending is totally improbable. (...) "Maurice", unlike Forster's other fiction, is a "roman à thèse" whose aim is to defend homosexual love (from beyond the grave) and show it could be succesful. Forster felt a "happy ending was imperative" and admits that he was overwhelmed by the temptation "to grant one's creations a happiness actual life does not supply". [...] His failure in this respect - and his doctrinaire premises made failure inevitable - is the novel's most serious weakness, for neither the arguments nor the emotions are rendered convincingly. (...) Forster tries to invest Maurice with a spurious heroism by having him announce, "Two men can defy the world", but his retreat to the greenwood is a fanciful attempt to "escape" from the world.' (44)

Kortom, "Maurice" zou weinig meer zijn dan een sprookje voor homoseksuelen: De geliefden Maurice en Alec komen uit totaal verschillende sociale klassen en hebben niets gemeen, en bovendien zoeken zij hun heil in een niet (meer) bestaand Engels Arcadië. Met betrekking tot het laatste zegt Maurice tijdens een hierboven geciteerd gesprek met dr. Lasker Jones over in een verder verleden vervolgde homoseksuelen: 'Maar daar staat tegenover dat zij konden ontsnappen. Engeland was niet helemaal volgebouwd en stond niet volledig onder controle van een overheid. Mannen zoals ik konden de wijk nemen naar de bossen [the greenwood].' (45) Maurice spreekt hier uitdrukkelijk over het verleden en in de 'Aantekeningen tot besluit' bij 'Maurice' zegt Forster zelf ten overvloede: 'Er bestaat vandaag geen woud of hoogland meer, waarin men de wijk kan nemen, geen rotshol waarin men zich kan nestelen, geen verlaten vallei voor degenen die noch de maatschappij willen hervormen, noch deze corrumperen, maar er alleen naar verlangen met rust gelaten te worden.' (46) Dat er tussen Maurice en Alec een klassenverschil bestaat waardoor hun relatie geen kans van slagen zou hebben, is kritiek die niet ter zake doet, omdat de kwestie van maatschappelijke status vanuit het oogpunt van Forsters idealistisch humanisme een functioneel gegeven is: hij creëerde het klassenverschil in zijn roman juist om het door de twee vrienden te laten overwinnen. (47) Dan de niet zo interessante persoonlijkheid van Maurice: Hierover is in het voorafgaande Nussbaum al aan het woord geweest.

'Tegen-' vertoog

Harned geeft een andere betekenis aan Forsters 'greenwood'. Hij noemt het einde van 'Maurice' bevredigend, omdat het verdwijnen van Maurice en Alec in een niet verder beschreven 'natuurgebied' gelijk opgaat met de onduidelijke, met veel moeite bereikte herkenning van zichzelf door Maurice, die niet samenvalt met een veronderstelde homoseksuele identiteit in de connotaties van 'Sodom', 'Oscar Wilde' en 'homoseksualiteit', maar met een identiteit die hij zelf voor zichzelf nog zou moeten scheppen op basis van de ontdekkingen die hij over zichzelf deed, en over anderen, die in dezelfde situatie als hij verkeerden. Harned zegt het zo: 'The novel's conclusion is satisfying as well in that the retreat of the two lovers into a vague, primordial "greenwood" (...) bespeaks in its very indefiniteness Maurice's hard-won

recognition that he has no pre-ordained identity as a homosexual, that he must create one for himself out of the discoveries that he has made about himself and those around him as members of oppressed classes.' (48)

Harned stelt dat Forster zich met 'Maurice' juist óók niet vastlegt op een homoseksuele identiteit, die besloten lag in het zijn tijd opkomende medisch-psychiatrische vertoog. Forster maakt opzettelijk géén gebruik van dit 'tegen'-vertoog, waarvan de meeste vroege homoseksuele emancipatiebewegingen zich wel hebben bediend. Hij scheidt zijn eigen 'tegen'-vertoog. Harned schrijft: '(...) to an extent "Maurice" is such a creation [een 'tegen'-vertoog], a plea for the acceptance of homosexual desire as a "natural" condition. It is important to note, however, that unlike many "reverse" discourses, the novel does not fall into the trap of confirming the very legitimacy of the normative medical / psychiatric discourse that stigmatized homosexuals. (...) [I]t does not represent homosexual desire as the essence of a timeless identity or homosexuality as one of two mutually exclusive sexual categories.' (49) Harned concludeert: 'The novel does not end with Maurice's "coming out", his finding out the truth of his sexuality within himself. The lower-class, bisexual Alec and the middle-class, homosexual Maurice must improvise a new kind of relationship out of the similarities and the differences in their experiences. The mysterious greenwood symbolizes not the nostalgic illusion of an original plentitude but the very lack of identity.' (50)

Het zou Forster volgens Harned niet gaan om de 'homoseksualiteit', om zelf in een eigen context 'homoseksueel' te zijn, maar om iets veel wezenlijkers, namelijk de vriendschap, het (be-)leven van homoseksualiteit. Harned verwijst hier naar Foucault, waar deze in een interview zegt: 'Iets anders waar we wantrouwend tegenover moeten staan, is de neiging om het probleem van homoseksualiteit terug te brengen tot de vraag: "Wie ben ik? Wat is het geheim van mijn verlangen?" (...) Misschien zou het beter zijn als men zich afvraagt: "Welke relaties kan men aangaan, bedenken, verveelvoudigen, gestalte geven, dwars door de homoseksualiteit heen?" Het probleem is niet om in zichzelf de waarheid over zijn sekse te ontdekken, maar eerder om van nu af aan zijn seksualiteit aan te wenden ter ontplooiing van velerlei relaties. En dat is zonder twijfel de ware reden waarom homoseksualiteit geen vorm van verlangen is, maar iets om naar te verlangen. (...) Wij moeten hardnekkig proberen om homoseksueel te worden en ons niet vastbijten in de erkenning dat we zo zijn. Het probleem van de homoseksualiteit ontwikkelt zich in de richting van het probleem van de vriendschap.' (51)

Verderop in dit zelfde interview - niet geciteerd door Harned - stelt Foucault: 'Voor zo lang als ik me kan herinneren, betekent het verlangen naar mannen de wens relaties met hen te hebben. Niet noodzakelijk in de vorm van een stel, maar als een kwestie van bestaan: Hoe kunnen mannen samen zijn, samen leven, hun tijd delen, hun maaltijden, hun slaapkamer, hun vrije tijd, hun zorgen, hun kennis, hun geheimen? Wat betekent het om samen met mannen "naakt" te zijn, buiten de gevestigde kaders van instituties, gezin en werkkring... van aangezicht tot aangezicht zonder vooraf gevormde taal en zonder enige zekerheid over de betekenis van elkaars wederzijdse aantrekkingskracht? Zij staan zo voor de taak een nog vormloze, ongedefinieerde relatie van A tot Z uit te vinden. Deze relatie is **vriendschap**; dat

wil zeggen, de optelsom van alles wat hen in staat stelt elkaar plezier te verschaffen.’ (52)

Ironie van de vriendschap

Al met al is hiermee duidelijk, dat Forster in ‘Maurice’, met zijn lange wordingsgeschiedenis, zeer weinig overlaat aan het toeval. Zich wel bewust van hun connotaties gaat hij opzettelijk voorbij aan Sodom, aan Oscar Wilde en aan de ‘homoseksualiteit’, zelfs aan het van het medisch-psychiatrische vertoog afgeleide ‘tegen-’vertoog, dat juist in de jaren rond 1900 door de meeste homoseksuele emancipatiebewegingen werd aangegrepen in hun pleidooi voor het bestaansrecht van homoseksualiteit. De in 1902 opgerichte ‘Gemeinschaft der Eigenen’ rond het tijdschrift ‘Der Eigene’ (1896 - 1929) van de Berlijnse uitgever, publicist en activist Adolf Brand (1874 - 1945) was een van de weinige homo-organisaties die eveneens al in het vroegste stadium de concepten van homoseksualiteit als psychiatrische ziekte en van de homoseksueel als ‘verwijfd’ (‘effeminate’) afwees. In 1907 verwierp oprichter en voorman Benedict Friedländer (1866 - 1908) nadrukkelijk ‘(...) the cowardly notion that homosexuals were sick and effeminate. How could they expect to be treated as equals if they presented themselves as freaks and invalids?’ (53) Deze groep sloeg door naar het andere uiterste: Er werd een mannelijkheidscultus ontwikkeld, die met zijn politiek zeer rechtse, anti-democratische en anti-feministische opvattingen een dubieuze reputatie kreeg.

Ook in het Engelse literaire leven stond Forster in zijn tijd niet alleen in zijn zoektocht naar een eigen ‘tegen-’vertoog waarin niet ‘identiteit’, maar vriendschap het hoofdmotief vormde. De Engelse schrijver D. H. Lawrence (1885 - 1930) had eveneens geen affiniteit met ‘homoseksualiteit’ en ook niet met ‘Wilde’s typicality’, maar onderzocht in zijn werk wel voortdurend alle mogelijkheden tot verbondenheid tussen mannen. Lawrence had daar bijna zijn hele oeuvre voor nodig, van zijn roman ‘The White Peacock’ uit 1911 tot en met ‘Lady Chatterley’s Lover’ uit 1928, aangezien hij de vriendschap tussen mannen altijd plaatste in de context van mogelijke, nieuwe man-vrouw-verhoudingen. (54) Forster comprimeerde daarentegen de resultaten van zijn onderzoek naar homo-erotische vriendschap in één roman, ‘Maurice’, al betekent dit niet dat de rest van zijn oeuvre niet als homoseksueel aangemerkt kan worden. Integendeel. (55) Meermaals is gewezen op de verwantschap - hoewel bepaald niet qua persoonlijkheid - tussen Forster en Lawrence. Zo schreef Ebbatson: “‘Maurice’, Forster’s most Lawrencean work, relates closely to the world of ‘The White Peacock’ and ‘Sons and Lovers’ [1913], Forster’s favourite Lawrence novels.’ (56)

Zowel bij Lawrence als bij Forster ontwikkelt het probleem van de homoseksualiteit zich in de richting van het probleem van de vriendschap, om de woorden van Foucault te gebruiken. Beter dan in de hierboven door Nussbaum beschreven algemenere ‘emancipatie-strategie’ in ‘Maurice’ kan hierin de voornaamste betekenis van de roman voor de homo-emancipatie worden gezocht.

Halperin brengt deze slotconclusie nog verder door te wijzen op Forsters gevoel voor ‘de ironie van de vriendschap’, die onder andere naar voren komt in een passage in zijn roman ‘The Longest Journey’ uit 1907. De hoofdpersoon Ricky zegt daarin tegen zijn beste vriend in Cambridge: “‘I wish we were labelled (...)’” He wished that all the confidence and mutual knowledge that is born in such a place as Cambridge could be

organized. People went down into the world saying, "We know and like each other; we shan't forget." But they did do forget, for man is so made that he cannot remember long without a symbol; he wished there was a society, a kind of friendship office, where the marriage of true minds could be registered.' (57)

Halperin schrijft over deze uitspraak: 'Rickie's longing to formalize and institutionalize his relations with his male friends (...) simply expresses a displaced longing on the part of his creator for public recognition and validation of male homosexual pair-bonding.' (58) Maar het gaat veel verder dan dat: '(...) Forster has accurately understood what he calls (...) "the irony of friendship" - its paradoxical combination of social importance and social marginality, its indeterminate status among the various forms of social relations. Friendship is the "anomalous" relation: it exists outside the more thoroughly codified social networks formed by kinship and sexual ties; it is "interstitial in the social structure" of most Western cultures. It is therefore more free-floating, more in need of "labelling" (as Forster puts it) - more in need, that is, of social and ideological definition.' (59) Niet de homoseksualiteit, maar wel de vriendschap verdient volgens Forster een merkteken. Halperin ziet onder andere in het bijbelverhaal van David en Jonathan en Homerus' beschrijving van de vriendschap van Achilles en Patroclus in de Ilias de eerste literaire worstelingen met de paradox van de vriendschap. Het is door deze connotatie dat 'Maurice' uitstijgt boven de traditie van de homoseksuele verbeelding, want het gaat Forster niet om de empowerment tot zelfbevestiging, de benoeming van de eigen identiteit, maar om empowerment om homoseksueel te **worden**, 'een nog vormloze, ongedefinieerde relatie van A tot Z uit te vinden'.

Noten

1. In: Forster, E.M., *Two Cheers for Democracy*, Harmondsworth: Penguin Books, 1965, p. 75 - 85 (oorspr. 1951).
2. Cox, C.B., *The Free Spirit. A Study of Liberal Humanism in the Novels of George Eliot, Henry James, E.M. Forster, Virginia Woolf, Angus Wilson*, Westport Conn.: Greenwood Press, 1980, p. 74 - 75 (oorspr. 1963). Zie ook: Trilling, L., *E.M. Forster*, New York: New Directions, 1965, p. 7 - 25 (oorspr. 1943). En tevens: Smith, H.A., 'Forster's Humanism and the Nineteenth Century', in: Bradbury, M. (red.), *Forster. A Collection of Critical Essays*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1966, p. 106 - 117.
3. Martin, R.K. & Piggford, G. (red.), *Queer Forster*, Chicago & Londen: University of Chicago Press, 1997, p. 18.
4. Stone, W., *The Cave and the Mountain. A Study of E.M. Forster*, Stanford & Londen: Stanford University Press, 1967, p. 354 (oorspr. 1966).
5. Martin, R.K. & Piggford, G. (red.), *Queer Forster*, p. 18.
6. Bakshi, Parminder Kaur, *Distant Desire. Homoerotic Codes and the Subversion of the English Novel in E.M. Forster's Fiction*, New York etc.: Peter Lang, 1996, p. 3.
7. Cavaleiro, G., *A Reading of E.M. Forster*, Totowa, N.J.: Rowman and Littlefield, 1979, p. 132 (zie ook p. 131). Zie tevens: Furbank, P.N., *E.M. Forster: A Life*, Oxford etc.: Oxford University Press, 1979, deel I, p. 257 (oorspr. 1977).
8. Cockshut, A.O.J., *Man and Woman. A Study of Love and the Novel 1740 - 1940*, New York: Oxford University Press, 1978, p. 179 - 180.

9. Isherwood, C., *Christopher en zijn vrienden 1929 - 1939*, Antwerpen: Lotus, 1978, p. 105 (oorspr. 1976).
10. Martland, A., *E.M. Forster: Passion and Prose*, Swaffham: GMP Publishers, 1999, p. 136 - 159.
11. Nussbaum, M.C., *Poetic Justice. The Literary Imagination and Public Life*, Boston: Beacon Press, 1995, p. 99.
12. Idem, p. 97 - 98.
13. Forster, E. M., *Maurice*, Amsterdam: Athenaeum - Polak & Van Genneep, 1978 (tweede druk) , p. 262 - 263 (oorspr. 1971).
14. Nussbaum, M.C., 'Brave Good World', in: *The New Republic*, 12-4-2000.
15. Baldwin, J., *Giovanni's Room*, Londen: Corgi Books, 1977 (oorspr. 1956) en Isherwood, C., *A Single Man*, Londen: Methuen Paperbacks, 1978 (oorspr. 1964).
16. Geciteerd in: Weeks, J., *Sex, Politics and Society. The regulation of sexuality since 1800*, Londen & New York: Longman, 1981, p. 141.
17. Forster, E. M., *Maurice*, p. 165 .
18. De verwijzing naar 'de onnoembare ontucht van de Grieken' staat in een afzonderlijke, specifieke context, in: idem, p. 53.
19. Foucault, M., *De wil tot weten. Geschiedenis van de seksualiteit I*, Nijmegen: Sun, 1980, p. 45 (oorspr. 1976).
20. Idem, p. 46
21. Halperin, D.M., *One Hundred Years of Homosexuality and other essays on Greek love*, New York & Londen: Routledge, 1990, p. 16.
22. Foucault, M., *De wil tot weten. Geschiedenis van de seksualiteit I*, p. 101 - 102.
23. Sinfield, A., *The Wilde Century. Effeminacy, Oscar Wilde and the Queer Moment*, Londen / New York: Cassell, 1994, p. 14 en p. 17. Zie ook: Lauritsen, J. & Thorstad, D., *The Early Homosexual Rights Movement (1864 - 1935)*, New York: Times Change Press, 1974. En tevens: Robb, G., *Strangers. Homosexual Love in the 19th Century*, Basingstoke & Oxford: Picador, 2003, p. 174 - 195.
24. Robb, G., *Strangers. Homosexual Love in the 19th Century*, p. 41 - 42.
25. Idem, p. 55. Voor de ontwikkelingen in Nederland zie: Hekma, G., *Homoseksualiteit, een medische reputatie. De uitdoktering van de homoseksueel in negentiende-eeuws Nederland*, Amsterdam: SUA, 1987.
26. Forster, E.M., *Maurice*, p. 187 - 188.
27. Robb, G., *Strangers. Homosexual Love in the 19th Century*, p. 58.
28. Idem, p. 60.
29. Idem, p. 61.
30. Idem, p. 66.
31. Idem, p. 75 - 78.
32. Forster, E.M., *Maurice*, p. 219.
33. Hielkema, A., 'Oscar Wilde en het verval van de leugen', in: Hielkema, A. (red.), *De dandy of de overschrijding van het alledaagse. Facetten van het dandyisme*, Meppel / Amsterdam: Boom, 1989, p. 56 - 78.
34. Foucault, M., *De wil tot weten. Geschiedenis van de seksualiteit I*, p. 86.
35. Geciteerd in: Woodcock, G., *The Paradox of Oscar Wilde*, Londen & New York: T.V. Boardman & Co., 1950 (tweede druk), p. 164.

36. Sinfield, A., *The Wilde Century. Effeminacy, Oscar Wilde and the Queer Moment*, p. 13.
37. Idem, p. 3.
38. Idem, p. vii.
39. Bristow, J., "'A complex multiform creature': Wilde's sexual identities", in: Raby, P. (red.), *The Cambridge Companion to Oscar Wilde*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997, p. 199 - 203.
40. Geciteerd in: Sinfield, A., *The Wilde Century. Effeminacy, Oscar Wilde and the Queer Moment*, p. 139.
41. Idem, p. 140.
42. Forster, E.M., *Maurice*, p. 262.
43. A. Hodges & D. Hutter, *The Gay Liberation Pamphlet With Downcast Gays (1974) - Part 4 of 8 Parts*, op het internet: www.outgay.co.uk/wdg4.html.
44. Meyers, J., *Homosexuality and Literature 1890 - 1930*, Londen etc.: Athlone Press, 1987 (oorspr. 1977), p. 99 - 103.
45. Forster, E.M., *Maurice*, p. 219.
46. Idem, p. 267.
47. Page, N., E.M. Forster, *Houndsmills*, Basingstoke: Macmillan, 1987, p. 121. Zie ook: Colmer, J., E.M. Forster. *The Personal Voice*, Londen & Boston: Routledge & Kegan Paul, 1975, p. 123 - 124.
48. Harned, J., 'Becoming Gay in E.M. Forster's "Maurice"', in: *Papers on Language & Literature*, 1993, winternummer, slot, op het internet: http://omega.library.uu.nl/cgi-bin/journal/ebscoft?issn=00311294&file=ebsupdate/2002/afo_0701.wek&offset=72764574&db=omega9&lang=nl&frame=1
49. Idem, opening.
50. Idem, slot. Zie ook de roman *The Page Turner* (1998) van D. Leavitt, waarin 'the greenwood' wordt aangemerkt als 'een hypothetische homo-positieve ruimte' die homoseksuelen met hun wil waar zouden moeten maken.
51. Foucault, M., 'Over vriendschap als levensstijl', in: *Interviews met Foucault*, Boskoop / Utrecht: De Woelrat, 1982, p. 24 (oorspr. in: *Le Gai Pied*, april 1981).
52. Idem, p. 25. Hier wordt echter de (betere) vertaling gegeven uit: M. Blasius, 'De flikkercultuur', in: *Knippenbergs Krant*, 1989, nr. 4, p. 34 - 35.
53. Robb, G., *Strangers. Homosexual Love in the 19th Century*, p. 189 - 190. Zie ook: Steakley, J.D., *The Homosexual Emancipation Movement in Germany*, New York: Arno Press, 1975. En tevens: Lauritsen, J. & Thorstad, D., *The Early Homosexual Rights Movement (1864 - 1935)*.
54. Zie: Hielkema, A., 'D.H. Lawrence tussen mannen en vrouwen', in: Hekma, G., Kraakman, D. & Melching, W. (red.), *Grensgeschillen in de seks. Bijdragen tot een culturele geschiedenis van de seksualiteit*, Amsterdam & Atlanta, GA: Rodopi, 1990, p. 92 - 117.
55. Zie: Bakshi, Parminder Kaur, *Distant Desire. Homoerotic Codes and the Subversion of the English Novel in E.M. Forster's Fiction*.
56. Ebbatson, R., *Lawrence and the Nature Tradition. A Theme in English Fiction 1859 - 1914*, Brighton: Harvester Press, 1980, p. 235.
57. Forster, E.M., *The Longest Journey*, Harmondsworth: Penguin Books, 1985, p. 69 (oorspr. 1907).

58. Halperin, D.M., *One Hundred Years of Homosexuality and other essays on Greek love*, p. 75.

59. *Idem.*